

Roman Rudnicki

ZRÓŻNICOWANIE PRZESTRZENNE ABSORPCJI FUNDUSZY UNII EUROPEJSKIEJ W ROLNICTWIE POLSKIM JAKO PROBLEM BADAWCZY I APLIKACYJNY

Artykuł dotyczy wybranych problemów analizy zróżnicowania przestrzennego funduszy UE w rolnictwie polskim. Zagadnienie to scharakteryzowano na przykładach pojedynczych działań pomocowych (rys. 1, 2), uwzględniając problem zmiany w czasie ich układów przestrzennych (rys. 3). Zaprezentowano także przykłady ujęć badawczych opartych o podział działań pomocowych UE na wybrane grupy (rys. 4, 5, 6). W artykule przedstawiono także ujęcie syntetyczne funduszy UE w rolnictwie – ich strukturę (rys. 7) i ogólny poziom (rys. 8, 9). Wykazano, że wsparcie finansowe gospodarstw rolnych w Polsce, ze względu na bardzo wysokie płatności (93 mld zł w latach 2002–2010) oraz silne zróżnicowanie przestrzenne, jest szczególnie ważnym problemem badawczym i aplikacyjnym we współczesnych badaniach geograficzno-rolniczych.

Słowa kluczowe: *wspólna polityka rolna, fundusze UE, gospodarstwa rolne, Polska*

1. Wprowadzenie

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej stworzyło nowe, nie występujące do tej pory, możliwości rozwoju polskiego rolnictwa. Rozwój ten jest w dużym stopniu efektem wsparcia gospodarstw rolnych funduszami UE, co umożliwia zgromadzenie kapitału do przeprowadzenia niezbędnych inwestycji modernizacyjnych, a przejawia się zarówno poprzez podniesienie poziomu szeregu cech wewnętrznych rolnictwa (społeczno-własnościowych, organizacyjno-technicznych i strukturalno-produkcyjnych), jak i wyrównywanie dysproporcji przestrzennych między nimi (Brzózka 2006; Kowalczyk 2007; Rudnicki 2007; Poczta 2008). Zagadnienie to jest szczególnie ważne w przypadku rolnictwa polskiego, co jest wynikiem z jednej strony jego niskiego ogólnego poziomu oraz silnego – uwarunkowanego przyrodniczo, historycznie i urbanizacyjnie – zróżnicowania jego struktury przestrzennej (Bański 2007; Głębocki 2007), a z drugiej objęcia gospodarstw rolnych szerokim zestawem instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) (Rudnicki 2010). Uwarunkowania te determinują potrzebę badań

geograficzno-rolniczych w tym zakresie, ukierunkowanych zarówno na ocenę poziomu i struktury zróżnicowania terytorialnego absorpcji funduszy UE, jak i określenie wpływu tego procesu na przemiany struktury przestrzennej rolnictwa. Badania te mają także duży walor aplikacyjny, wzbogacają bowiem prace z zakresu planowania przestrzennego i strategicznego rolnictwa o wiedzę na temat oddziaływania instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) na strukturę przestrzenną rolnictwa.

W celu charakterystyki problemów badawczych i aplikacyjnych związanych z oddziaływaniem funduszy UE na rolnictwo dokonano bilansu tych płatności w latach 2002–2010, a następnie posłużono się wybranymi przykładami instrumentów WPR, ujętymi w formie pojedynczego działania, grupy działań oraz ogółu działań pomocowych UE. Analizą objęto tylko działania przewidziane do realizacji przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) i Agencję Rynku Rolnego (ARR), których beneficjentami byli rolnicy zarejestrowani w krajowym systemie ewidencji producentów rolnych, deklarujący ubieganie się o płatność poprzez wypełnienie i złożenie wniosku w zakresie wybranej formy wsparcia UE.

Zakres przestrzenny opracowania dotyczy całego kraju – odzwierciedla strukturę organizacyjną ARiMR, obejmującą – oprócz centrali w Warszawie – 16 oddziałów regionalnych (zgodnie z podziałem administracyjnym na województwa) oraz 314 biur powiatowych (w skrócie BP ARiMR). Jako podstawę analizy przestrzennej przyjęto powiat – biuro powiatowe Agencji, najmniejszą obszarowo jednostkę sprawozdawczości ARiMR. Należy zaznaczyć, że według rejestru Agencji powiaty grodzkie ujmowane są łącznie z odpowiednimi powiatami ziemskimi (Rudnicki 2009a).

Mankamentem analizy przestrzennej absorpcji funduszy UE w rolnictwie jest ich agregacja według siedziby (miejsca zamieszkania) beneficjenta środków, a nie według położenia gruntów gospodarstwa oraz brak powszechnego dostępu do danych ARiMR na poziomie gminy.

2. Poziom i struktura wsparcia finansowego UE gospodarstw rolnych w Polsce

Jako podstawę analizy przyjęto trzy okresy absorpcji środków unijnych, tj. lata: 2002–2004 – Przedakcesyjny Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (SAPARD; Rudnicki 2008), 2004–2006 – pierwszy okres finansowy członkostwa Polski w UE, w tym Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW; *Plan Rozwoju...* 2004) i Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” (SPO „Rolnictwo”; *Sektorowy Program Operacyjny...* 2004) oraz 2007–2013 – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW 2007–2013; *Program Rozwoju...* 2007;

w artykule wykorzystano dane wg stanu w dniu 31.12.2010 r. – zgodnie z zasadą n+2, wydłużającą o 2 lata finansowe rozliczenie pomocy unijnej, pełna ocena tego programu będzie możliwa dopiero w 2015 r.).

Ogółem w analizowanym okresie gospodarstwa rolne w Polsce w wyniku realizacji krajowej i unijnej polityki wsparcia rolnictwa zasilone zostały kwotą blisko 93 mld zł. Tak wysoka suma pozyskanych środków była efektem ich włączenia do systemu płatności bezpośrednich oraz płatności wynikających z uruchomienia szeregu programów i działań pomocowych UE dla rolnictwa (tab. 1).

T a b e l a 1

Płatność z tytułu realizacji programów pomocowych dla gospodarstw rolnych
w Polsce w latach 2002–2010 (w mln zł i %)

Formy wsparcia	Lata			2002–2010	
	mln zł				%
	2002–2004	2004–2006	2007–2010	Razem	
Jednolita płatność obszarowa	–	9 894	19 964	29 858	32,2
Uzupełniające płatności obszarowe	–	11 749	16 978	28 726	30,9
w tym kategorie:					
– Inne rośliny	–	10 931	10 241	21 172	22,8
– Płatność cukrowa	–	401	1 900	2 301	2,5
– Płatność do roślin energetyczn.	–	2	28	30	0,0
– Płatność do chmielu	–	6	9	15	0,0
– Płatności zwierzęce	–	–	2 793	2 793	3,0
– Płatność do owoców miękkich	–	–	147	147	0,2
– Płatność do pomidorów	–	–	66	66	0,1
– Płatność do roślin strączkowych	–	–	20	20	0,0
– Płatność do krów	–	–	52	52	0,1
– Płatność do owiec	–	–	2	2	0,0
– Płatności dla producentów surowca tytoniowego*	–	347	1 390	1 737	1,9
– Kwotowanie produkcji skrobi ziemniaczanej*	–	62	106	168	0,2
– Dopłaty do materiału siewnego*	–	–	224	224	0,2
Wsparcie obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW – w ramach PROW)	–	3 879	5 201	9 080	9,8
Płatności bezpośrednio i ONW – ogółem	–	25 521	42 143	67 664	72,9

Działania/programy	SAPARD	PROW SPO Rol.	PROW	Ogółem	
Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	49	285	237	571	0,6
Inwestycje w gospodarstwach rolnych	589	2 442	–	3 030	3,3
Renty strukturalne	–	5 483	470	5 953	6,4
Ułatwianie startu młodym rolnikom	–	709	1 198	1 907	2,1
Program rolno-środowiskowy	–	3 101	582	3 683	4,0
Zalesianie gruntów	–	570	164	734	0,8
Grupy producentów rolnych	–	66	104	170	0,2
Wspieranie gospodarstw niskotowarowych	–	3 062	–	3 062	3,3
Dostosowanie gospodarstw do standardów UE	–	2 437	–	2 437	2,6
Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej...	–	150	–	150	0,2
Modernizacja gospodarstw rolnych**	–	–	3 465	3 465	3,7
Przywracanie potencjału produkcji rolnej	–	–	1	1	0,0
Korzystanie z usług doradczych	–	–	3	3	0,0
Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności	–	–	2	2	0,0
Działania pomocowe – ogółem	637	18 305	6 227	25 169	27,1
Razem wsparcie finansowe gospodarstw rolnych	637	43 826	48 369	92 832	100,0

* płatności realizowane przez ARR

** razem z płatnościami ARR dla restrukturyzowanych gospodarstw plantatorów buraków cukrowych – 30,4 mln zł w 2010 r.

Źródło: oprac. własne na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Agencji Rynku Rolnego.

Podstawowym instrumentem wspierającym rolnictwo po przystąpieniu Polski do UE są płatności bezpośrednie. Polegają one na udzieleniu wsparcia finansowego, którego wysokość jest proporcjonalna do powierzchni użytków rolnych utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej, niezależnie od rodzaju prowadzonej działalności rolniczej. Wprowadzony system płatności składa się z dwóch elementów: jednolitej płatności obszarowej, finansowanej w całości z budżetu UE (JPO, ogółem w analizowanym okresie zrealizowano płatności na kwotę 29,9 mld zł, co stanowiło 32,2% ogólnego wsparcia finansowego gospodarstw rolnych) oraz uzupełniających płatności obszarowych (UPO – dotyczących 28,7 mld zł tj. 30,9% ogólnej sumy środków UE pozyskanych przez gospodarstwa rolne w latach 2002–2010), obejmujących szereg kategorii, tj.: uzupełniająca płatność podstawowa (tzw. inne rośliny), płatność cukrowa, płatność zwierzęca,

płatność do roślin energetycznych, płatność do powierzchni upraw chmielu, płatność z tytułu owoców i warzyw (tzw. płatność do pomidorów), przejściowe płatności z tytułu owoców miękkich, płatność do krów, płatność do owiec, specjalna płatność obszarowa do powierzchni upraw strączkowych i motylkowych drobnonasiennych oraz wypłacane rolnikom przez Agencję Rynku Rolnego – płatność dla producentów surowca tytoniowego, kwotowanie produkcji skrobi ziemniaczanej i wsparcie finansowania do zużycia kwalifikowanego materiału siewnego kategorii elitarny lub kwalifikowany.

Oprócz systemu płatności bezpośrednich w ramach WPR wydzielono również szereg programów operacyjnych wsparcia rolnictwa (SAPARD w latach 2002–2004, PROW i SPO Rolnictwo w latach 2004–2006 i PROW w latach 2007–2013). Programy te umożliwiły wsparcie finansowe gospodarstw rolnych w kwocie 25,2 mld zł (27,1% ogólnej kwoty dotacji); obejmowały 15 działań, tj.: wspieranie gospodarstw o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW), inwestycje w gospodarstwach rolnych, różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, renty strukturalne, ułatwianie startu młodym rolnikom, płatności rolno-środowiskowe, zalesienie gruntów, grupy producentów rolnych, wspieranie gospodarstw niskotowarowych, dostosowanie gospodarstw do standardów UE, rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem, modernizacja gospodarstw rolnych, przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku wystąpienia klęsk żywiołowych oraz wprowadzenie odpowiednich działań zapobiegawczych, korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów oraz uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności, związane z poprawą jakości produkcji i produktów rolnych przeznaczonych do spożycia (tab. 1).

Wielkość podanych powyżej kwot wskazuje, że przystąpienie Polski do UE stworzyło nowe, nie występujące do tej pory, możliwości rozwoju cywilizacyjnego polskiej wsi i rolnictwa. Wiązało się to z uruchomieniem szeregu programów pomocowych, których realizacja stanowi obecnie podstawowy czynnik modernizacji polskiego rolnictwa.

Przeprowadzona analiza wykazała, że w latach 2002–2010 funkcjonował złożony system dotacji do gospodarstw rolnych, obejmujący – oprócz jednolitej płatności obszarowej – 13 kategorii uzupełniających płatności obszarowych oraz 15 działań operacyjnych w ramach SAPARD (lata 2002–2004) PROW i SPO Rolnictwo (lata 2004–2006) oraz PROW (lata 2007–2010). Powyższe instrumenty WPR, ujęte w formie pojedynczych działań, ich grup ukierunkowanych na modernizację wybranego segmentu struktury przestrzennej rolnictwa oraz rozpatrywane łącznie z punktu widzenia ich wpływu na rozwój rolnictwa, stanowią nowy element badań geograficzno-rolniczych w Polsce.

3. Analiza funduszy UE w rolnictwie według pojedynczego działania pomocowego

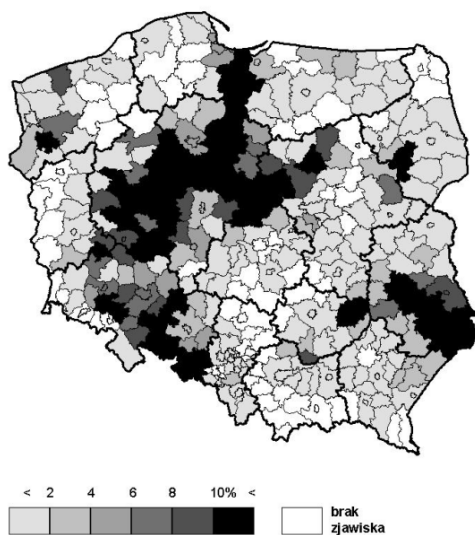
Na wiele problemów analizy oddziaływania funduszy UE na rolnictwo wskazuje zróżnicowanie układów przestrzennych pojedynczych form wsparcia finansowego, obejmujących zarówno szereg uzupełniających płatności obszarowych (13 form wsparcia), jak i poszczególne działania programów operacyjnych WPR (15 form wsparcia).

3.1. Zróżnicowanie układów przestrzennych

W ramach analizy geograficzno-rolniczej funduszy UE wyróżnić można bardzo różnorodne układy przestrzenne – zarówno skupione, jak i rozproszone (mozaikowe), wskazujące na zróżnicowane oddziaływanie warunków przyrodniczych i pozaprzyrodniczych (w tym głównie historycznych i urbanizacyjnych).

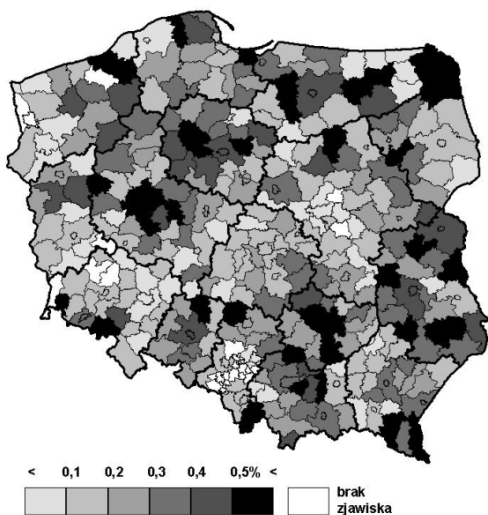
Przykładem pomocy unijnej charakteryzującej się dużym skupieniem terytorialnym jest płatność cukrowa – wypłacana od 2006 r. jako rekompensata finansowa dla gospodarstw rolnych z tytułu restrukturyzacji przemysłu cukrowniczego w UE (stawki za 1 tonę buraków cukrowych kształtowały się na poziomie od 33,94 zł w 2006 r. do 50,45 zł w 2010 r.). Układ przestrzenny tych płatności nawiązuje do położenia plantacji buraków cukrowych na terenach o korzystnych warunkach przyrodniczych, w powiązaniu z lokalizacją cukrowni (tab. 1, rys. 1).

Z kolei przykładem dużego zróżnicowania absorpcji środków UE jest układ przestrzenny udziału gospodarstw rolnych uzyskujących płatność SPO Rolnictwo w latach 2004–2006 z tytułu różnicowania działalności rolniczej w odsetku ogólnej liczby gospodarstw rolnych (285 mln zł, średnio 0,3% gospodarstw) (tab. 1). Wysokie wartości tak określonego wskaźnika aktywności gospodarstw rolnych odnotowano zarówno na obszarach atrakcyjnych turystycznie o niekorzystnych warunkach przyrodniczych (powiaty bieszczadzki, suwalski), jak i w powiatach silnie zurbanizowanych (pow. poznański) (rys. 2).

Rys. 1. Udział zrealizowanych wniosków dotyczących płatności cukrowych w ogólnej liczbie producentów rolnych ARiMR w 2006 r.

Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR (Rudnicki 2010)

Rys. 2. Decyzje przyznające płatność SPO Rolnictwo w latach 2004–2006 z tytułu różnicowania działalności rolniczej w odsetku ogólnej liczby gospodarstw rolnych

Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR (Rudnicki 2010)

3.2. Analiza zmian (ewolucji) układów przestrzennych

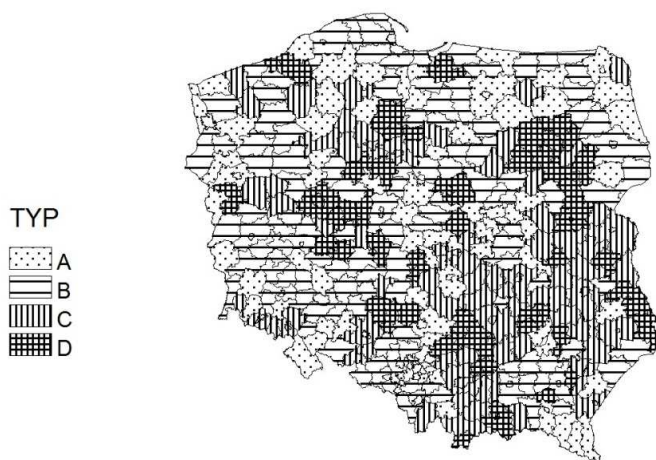
W ramach analizy pojedynczych działań pomocowych UE, z punktu widzenia poznawczego i aplikacyjnego ważnym elementem analizy jest zmiana układu przestrzennego danego działania w czasie, obejmująca tak samo ukierunkowaną absorpcję środków unijnych w różnych latach – programach operacyjnych UE. Dobrym przykładem tak ukierunkowanej analizy jest pozyskiwanie środków UE w celu różnicowania w kierunku działalności nierolniczej – dotyczące wsparcia finansowego projektów związanych z realizacją inwestycji służących podjęciu przez gospodarstwa rolne dodatkowej działalności gospodarczej (np. w zakresie agroturystyki, usług na rzecz rolnictwa i przetwórstwa – na małą skalę – produktów rolnych). Działania takie realizowano w latach: 2002–2004 (SAPARD – schemat „Tworzenie źródeł dodatkowego dochodu w gospodarstwach rolnych”), 2004–2006 („Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów” – w ramach SPO Rolnictwo) i 2007–2010 („Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” – w ramach PROW 2007–2013). Ogółem w analizowanym okresie zrealizowano 7,1 tys. takich wniosków, co wiązało się ze wsparciem finansowym w kwocie 571 mln zł. Przestrzenne aspekty tego zagadnienia ujęto w formie 4 typów zmian wskaźnika wykorzystania środków UE (średnia znormalizowana % gospodarstw podejmujących omawiane działanie i uzyskanych płatności w zł na 1 ha UR), tj.:

A. Spadek poziomu wskaźnika zarówno między programami SAPARD i SPO Rolnictwo, jak i SPO Rolnictwo i PROW – charakteryzował obszary o stałej tendencji spadkowej w zakresie analizowanego działania w latach 2003–2004, 2004–2006, 2007–2010, odzwierciedlał przeciętną sytuację w woj. dolnośląskim, łódzkim i podkarpackim; występował w rolnictwie 71 powiatów;

B. Spadek poziomu wskaźnika pomiędzy programami SAPARD i SPO Rolnictwo oraz wzrost poziomu wskaźnika pomiędzy programami SPO Rolnictwo i PROW – odzwierciedlał przeciętną sytuację w woj. lubuskim, podlaskim, pomorskim, warmińsko-mazurskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim; występował w rolnictwie 120 powiatów;

C. Wzrost poziomu wskaźnika pomiędzy programami SAPARD i SPO Rolnictwo oraz spadek poziomu wskaźnika pomiędzy programami SPO Rolnictwo i PROW – odzwierciedlał przeciętną sytuację w woj. lubelskim, małopolskim i świętokrzyskim; występował w rolnictwie 76 powiatów;

D. Wzrost poziomu wskaźnika zarówno między programami SAPARD i SPO Rolnictwo, jak i SPO Rolnictwo i PROW – charakteryzował obszary o stałej tendencji wzrostowej w zakresie analizowanego działania w latach 2003–2004, 2004–2006, 2007–2010; odzwierciedlał przeciętną sytuację w woj. mazowieckim, opolskim i śląskim; występował w rolnictwie 47 powiatów (rys. 3).

Rys. 3. Typy zmian wskaźnika poziomu wykorzystania środków UE ukierunkowanych na różnicowanie działalności gospodarczej w rolnictwie w latach 2002–2004 (SAPARD), 2004–2006 (SPO Rolnictwo) i 2007–2010 (PROW)

- A – spadek poziomu wskaźnika zarówno pomiędzy programami SAPARD i SPO, jak i SPO Rolnictwo i PROW;
- B – spadek poziomu wskaźnika pomiędzy programami SAPARD i SPO Rolnictwo oraz wzrost poziomu wskaźnika pomiędzy programami SPO Rolnictwo i PROW;
- C – wzrost poziomu wskaźnika pomiędzy programami SAPARD i SPO Rolnictwo oraz spadek poziomu wskaźnika pomiędzy programami SPO Rolnictwo i PROW;
- D – wzrost poziomu wskaźnika zarówno między programami SAPARD i SPO, jak i SPO Rolnictwo i PROW;

Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR (Rudnicki 2012)

Przeprowadzona analiza wykazała, że pomimo stwierdzonego oddziaływania ogólnego poziomu rolnictwa oraz przyrodniczych, historycznych i urbanizacyjnych determinant, układ przestrzenny typów zmian wskaźnika poziomu wykorzystania środków UE ukierunkowanych na różnicowanie działalności gospodarczej w rolnictwie jest silnie zróżnicowany wewnątrzregionalnie. Świadczy o tym fakt, że wydzielone 4 typy zmian występowały aż w 14 województwach, a w pozostałych dwóch nie odnotowano jedynie typu D (brak powiatów o stałej tendencji do wzrostu analizowanego wskaźnika w woj. dolnośląskim i pomorskim). Wskazuje to na duże możliwości polityki regionalnej w zakresie stymulowania wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich.

3.3. Ocena układów przestrzennych

Z punktu widzenia metodyki badań pojedynczych działań pomocowych UE na szczególną uwagę zasługuje wprowadzenie do analizy szeregu mierników oceny jako podstawy weryfikacji poszczególnych działań z uwzględnieniem zróżnicowania skali potrzeb rolnictwa w danym zakresie. Wykorzystanie wspomnianych mierników umożliwia wyjaśnienie związku koncentracji przestrzennej określonego działania ze szczególnymi potrzebami gospodarstw rolnych. W tym ujęciu warsztat badań przestrzennych obejmuje również analizę porównawczą między liczbą rzeczywistych i potencjalnych beneficjentów danego działania. Wydzielenie obszarów, które z jednej strony były predysponowane do uczestnictwa w danym działaniu, a z drugiej charakteryzowały się niską aktywnością w tym zakresie ma, oprócz celów poznawczych, duże walory aplikacyjne, związane z oceną racjonalności rozkładu przestrzennego środków UE pozyskiwanych przez gospodarstwa rolne. Tak ukierunkowaną analizę dobrze ilustruje przykład braku związku korelacyjnego (współczynnik korelacji = $-0,051$) między działaniem PROW dotyczącym zalesiania gruntów gospodarstw rolnych a udziałem gleb najniższych klas bonitacyjnych (V, VI klasa), a w szczególności przykład powiatów – z jednej strony braniewskiego w woj. warmińsko-mazurskim (39,3% gospodarstw zalesiło swoje grunty w ramach PROW, bardzo niski udział gleb V i VI kl. – 9,3%), a z drugiej tatrzańskiego w woj. małopolskim (brak zalesień PROW w warunkach bardzo dużego udziału gleb V i VI klasy bonitacyjnej – 85,2% (Kołodziejczak, Rudnicki 2012)).

4. Analiza funduszy UE w rolnictwie według wybranych grup działań pomocowych

Oprócz pojedynczych form wsparcia, analiza przestrzenna absorpcji funduszy UE przez gospodarstwa rolne, w zależności od jej celu, obejmuje wybrane grupy działań pomocowych.

4.1. Ujęcie w odniesieniu do celów i priorytetów działań operacyjnych

Z punktu widzenia formalnej oceny (ewaluacji) danego programu UE szczególnie ważna jest jego analiza przestrzenna, uwzględniająca jego cele i priorytety. Przykładem tak ukierunkowanej analizy jest ujęcie działań wydzielonych w realizowanym w latach 2004–2006 Planie Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) w odniesieniu do celów i priorytetów tego Planu (tab. 2).

T a b e l a 2

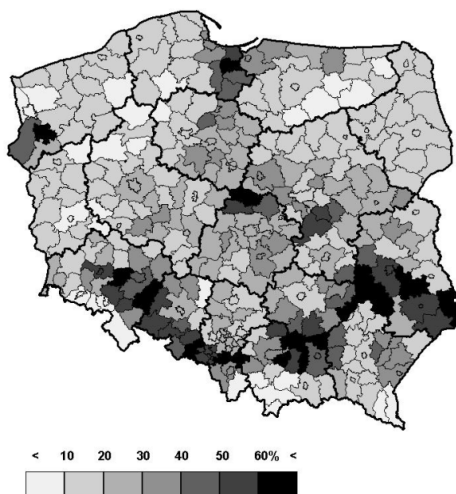
PROW 2004–2006 według celów, priorytetów i działań operacyjnych

Cel		Priorytet		Działanie
I.	poprawa konkurencyjności gospodarki rolno-żywnościowej	1.1.	zwiększenie efektywności ekonomicznej gospodarstw rolnych	renty strukturalne
				wspieranie gospodarstw niskotowarowych
II.	zrównoważony rozwój obszarów wiejskich	2.1.	wyrównywanie szans rozwoju obszarów wiejskich	wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania
		2.2.	ochrona środowiska i zachowanie walorów przyrodniczych obszarów wiejskich	wspieranie przedsięwzięć rolno-środowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt
				dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE
		2.3.	zwiększanie lesistości kraju	zalesienie gruntów rolnych

Ź r ó d ł o: oprac. własne na podstawie *Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich* (2004).

W latach 2004–2006 wsparcie finansowe rolnictwa środkami UE wiązało się z realizacją dwóch zasadniczych celów: 1. Poprawa konkurencyjności gospodarki rolno-żywnościowej oraz 2. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. Łącznie dotyczyły 1 107 tys. zrealizowanych wniosków (cel 1 – 22,6%, cel 2 – 77,4%) oraz wsparcia finansowego w kwocie 14 324,6 mln zł (cel 1 – 45,7%, cel 2 – 54,3%; Rudnicki 2009b). Z punktu widzenia aplikacyjnego i poznawczego ważnym elementem analizy jest określenie relacji przestrzennych między wydzielonymi celami. Zagadnienie to ilustruje zróżnicowanie terytorialne udziału wniosków dotyczących poprawy konkurencyjności rolnictwa (cel 1) w ogólnej liczbie zrealizowanych w latach 2004–2006 wniosków działań pomocowych UE (rys. 4).

Przeprowadzona analiza wykazała, że w latach 2004–2006 działania PROW charakteryzowały się silnym zróżnicowaniem przestrzennym, co potwierdziły układy terytorialne dwóch wyznaczonych celów. W odniesieniu do ogółu zrealizowanych wniosków ich największe udziały związane z poprawą konkurencyjności rolnictwa (cel 1) charakteryzowały zwarty terytorialnie pas powiatów od Niziny Śląskiej na zachodzie do Wyżyny Lubelskiej na wschodzie kraju. Z kolei działania ukierunkowane na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich (cel 2) preferowane były, oprócz obszarów górskich, przede wszystkim w Polsce północnej, na terenach atrakcyjnych przyrodniczo i turystycznie (rys. 4).

Rys. 4. Udział wniosków dotyczących poprawy konkurencyjności rolnictwa (cel 1) w ogólnej liczbie zrealizowanych w latach 2004–2006 wniosków działań pomocowych UE

Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR (Rudnicki 2010)

4.2. Ujęcie w odniesieniu do wybranego segmentu struktury przestrzennej rolnictwa

Inne grupowanie działań pomocowych UE charakteryzuje badania ukierunkowane na ocenę ich wpływu na strukturę przestrzenną rolnictwa. Przyjmując absorpcję środków unijnych w latach 2004–2006, jako przykład oceny wpływu funduszy WPR na strukturę przestrzenną rolnictwa przyjęto dziewięć działań, które dotyczyły gospodarstw rolnych pozyskujących środki w ramach dwóch programów – PROW (bez mającego charakter dopłat powierzchniowych działania dotyczącego wspierania działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania) i SPO Rolnictwo. Działania te analizowano w odniesieniu do czterech grup cech wewnętrznych rolnictwa, tj.:

1. Struktura użytkowania i jakość gruntów – w tym działania: „Wspieranie przedsięwzięć rolno-środowiskowych i poprawa dobrostanu zwierząt” (PROW) i „Zalesienie gruntów rolnych” (PROW);

2. Ludność rolnicza i struktura agrarna – w tym działania: „Renty strukturalne” (PROW) i „Ułatwienie startu młodym rolnikom” (SPO Rolnictwo);

3. Wyposażenie techniczne gospodarstw rolnych – w tym działania: „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” (SPO Rolnictwo), „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE” (PROW) i „Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem” (SPO Rolnictwo);

4. Poziom i struktura produkcji rolniczej oraz dochody gospodarstw rolnych – w tym działania: „Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów” (SPO Rolnictwo) i „Wspieranie gospodarstw niskotowarowych” (PROW).

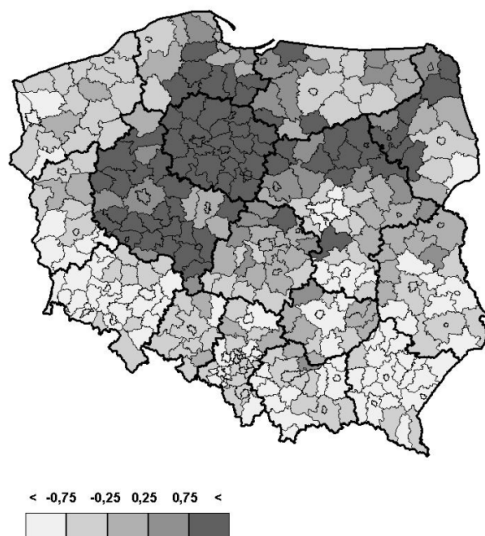
Opierając się na powyższym podziale w procedurze delimitacji przestrzennej oddziaływania funduszy WPR na strukturę przestrzenną rolnictwa w analizie danej grupy cech wewnętrznych rolnictwa wydzielono szereg wskaźników, charakteryzujących:

- poziom aktywności użytkowników gospodarstw rolnych w zakresie ubiegania się o fundusze oddziałujące na daną grupę cech rolnictwa (w skrócie wskaźnik aktywności) – udział wniosków w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych;

- poziom absorpcji gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania funduszy unijnych, oddziałujących na daną grupę cech rolnictwa (w skrócie wskaźnik absorpcji) – uzyskane płatności w przeliczeniu na 1 ha UR;

- poziom wykorzystania środków WPR – średnia znormalizowana wskaźników aktywności i absorpcji.

Jako przykład tak ukierunkowanej analizy przedstawiono wskaźnik wykorzystania środków WPR ukierunkowanych na poprawę stanu wyposażenia technicznego gospodarstw rolnych, którego rozkład przestrzenny wskazuje na silną polaryzację rolnictwa polskiego w tym zakresie – od niskiego poziomu absorpcji w Polsce południowej i centralnej – do jej wysokich wartości zwłaszcza w województwach kujawsko-pomorskim i wielkopolskim (rys. 5).

Rys. 5. Wskaźnik wykorzystania środków WPR ukierunkowanych na poprawę wyposażenia technicznego gospodarstw rolnych (lata 2004–2006)

Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR (Rudnicki 2010)

4.3. Ujęcie w odniesieniu do podziału funduszy UE z punktu widzenia ich wpływu na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich

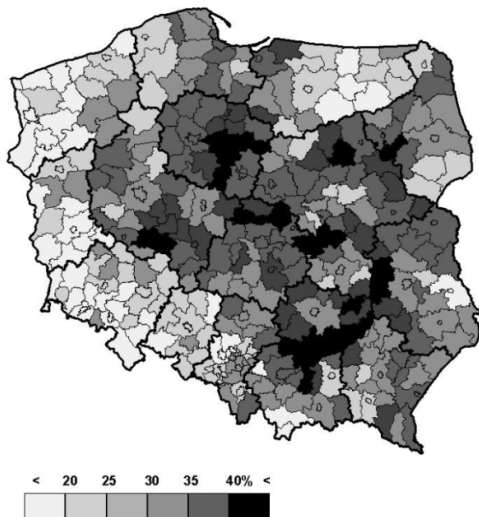
Duże walory poznawcze i aplikacyjne badań funduszy UE związane są z oceną racjonalności ich układu przestrzennego z punktu widzenia wpływu na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich. Takie ujęcie zakłada podział środków UE zasilających gospodarstwa rolne na dwie grupy:

1. Środki bierne (JPO, UPO, ONW – nie związane bezpośrednio ze zobowiązaniami inwestycyjnymi w rolnictwie, często ukierunkowane na poprawę środowiska przyrodniczego, w dużym stopniu mające charakter wsparcia socjalnego);
2. Środki aktywne – ukierunkowane na wzrost produkcyjny i poprawę konkurencyjności rolnictwa (projekty PROW i SPO Rolnictwo dotyczące realizacji konkretnych inwestycji lub zobowiązań modernizacyjnych).

Przykład z lat 2004–2006 wskazuje na niekorzystną dla rozwoju rolnictwa prawidłowość, że w podziale tym zdecydowanie przeważały środki bierne (70,1%), dotyczące jednolitej płatności obszarowej (JPO – 27,8%), uzupełniających płatności obszarowych (UPO – 31,9%) oraz funduszy pozyskanych z tytułu położenia gospodarstwa w obrębie obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW – 10,4%). Rolnicy ubiegający się o te płatności wypełniali jeden wniosek (formularz wniosku o płatności bezpośrednie był równocześnie formularzem wniosku o przyznanie płatności z tytułu wsparcia działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania – ONW), a fundusze uzyskane w ten sposób mogli przeznaczyć na dowolne cele, często nie mające charakteru wydatków inwestycyjnych (poprawa warunków mieszkaniowych, edukacja dzieci, zakup samochodu osobowego itp.). Przyczyniło się to do podniesienia warunków życia ludności rolniczej (wyrównania wieloletnich zaniedbań w tym zakresie), jednakże nie wynikającego z poprawy sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych na skutek rozwoju produkcji rolniczej. Łatwość dostępu oraz duża kwota wydatkowanych płatności biernych (25,5 mld zł w latach 2004–2006) pozwala stwierdzić, że taki kierunek transferu funduszy UE nie sprzyja podniesieniu tempa przemian strukturalnych w rolnictwie polskim (Rudnicki 2010).

W latach 2004–2006 udział płatności związanych z realizacją działań modernizacyjnych (formy aktywne) charakteryzował się dużym zróżnicowaniem przestrzennym – zarówno w układzie regionalnym (od 20–21% – w woj. dolnośląskim 20,4%, lubuskim 20,8% i zachodniopomorskim 20,5% do blisko 40% w woj. świętokrzyskim), jak przede wszystkim według powiatów (od 10,9% we wschowskim w woj. lubuskim do 55–56% w grójeckim w woj. mazowieckim i sandomierskim w woj. świętokrzyskim). Szczególną uwagę zwraca tu grupa 24 powiatów o wysokim (powyżej 40%) udziale aktywnych form płatności w ogólnej kwocie pozyskanych funduszy WPR, z reguły położonych w rejonach intensywnego rolnictwa, określonego zarówno przez znaczne udziały roślin przemys-

słowych i wysokie obsady zwierząt inwentarskich, jak i ukierunkowanie gospodarstw na produkcję owoców i warzyw (rys. 6). Powiaty te wyznaczają obszary, gdzie gospodarstwa rolne w największym stopniu wykorzystują fundusze UE w celu ich modernizacji i skutecznego konkurowania na wspólnym rynku. Wykorzystanie tej szansy, ze względu na postulowaną zmianę wspólnej polityki rolnej, związaną z ograniczeniem wielkości środków kierowanych do rolnictwa, ma kluczowe znaczenie dla gospodarstw rolnych w Polsce.

Rys. 6. Udział aktywnych form płatności (projekty SPO Rolnictwo i PROW, bez ONW) w ogólnej kwocie pozyskanych środków Wspólnej Polityki Rolnej

Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR (Rudnicki 2010)

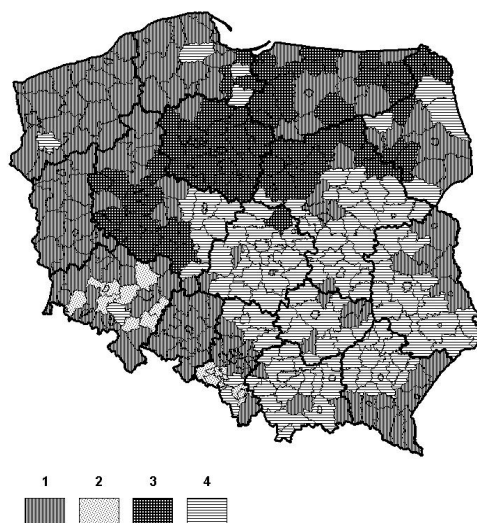
5. Całościowa analiza funduszy UE w rolnictwie

Najważniejszym, syntetycznym etapem badań funduszy UE pozyskiwanych przez rolnictwo jest ich całościowe ujęcie, obejmujące zarówno kwoty pozyskanych płatności, jak i liczbę zrealizowanych wniosków. Zadanie to obejmuje analizę przestrzenną struktury i poziomu ogółu środków UE.

5.1. Struktura absorpcji

W celu wydzielenia bardziej zgeneralizowanych układów przestrzennych, opierając się na zaproponowanym podziale cech wewnętrznych rolnictwa (jakość i użytkowanie ziemi, struktura agrarno-demograficzna, wyposażenie

techniczne rolnictwa, sytuacja ekonomiczno-dochodowa gospodarstw rolnych) i przypisaniu im odpowiednich działań PROW i SPO Rolnictwo w latach 2004–2006 (ogółem 414,5 tys. wniosków, w tym wg grup działań odpowiednio 21,0%, 16,5%, 23,6%, 38,9%), przeprowadzono delimitację przestrzenną kierunków aktywności gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania funduszy UE (Rudnicki 2010). W analizie uwzględniono zróżnicowanie udziału gospodarstw rolnych, które pozyskały środki unijne w ramach danej grupy cech w odniesieniu do ogólnej liczby zrealizowanych wniosków, a najwyższy udział danej grupy cech w określonej jednostce przestrzennej stanowił kryterium przypisania jej do określonego typu (rys. 7).

Rys. 7. Typy aktywności gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania funduszy UE wg udziału w ogólnej liczbie wniosków w danej grupie cech wewnętrznych rolnictwa w latach 2004–2006

- 1 – największy udział wniosków dot. jakości i użytkowania ziemi;
- 2 – największy udział wniosków dot. struktury agrarno-demograficznej rolnictwa;
- 3 – największy udział wniosków dot. wyposażenia technicznego rolnictwa;
- 4 – największy udział wniosków dot. sytuacji dochodowo-ekonomicznej gospodarstw rolnych;

Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR (Rudnicki 2010)

Przeprowadzona analiza wykazała, że poziom i kierunki aktywności użytkowników gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania środków UE charakteryzowały się silnym zróżnicowaniem przestrzennym. W ramach struktury zrealizowanych wniosków PROW i SPO Rolnictwo wydzielone elementy wiodące dotyczyły powiatów położonych w układzie trzech rejonów kraju: północno-zachodnim (głównie w sferze jakości i użytkowania ziemi), centralnym i północnym

(głównie w sferze wyposażenia technicznego rolnictwa) oraz centralnym i południowo-wschodnim (głównie w sferze dochodowo-ekonomicznej gospodarstw rolnych). Niepokoi fakt, że działania dotyczące poprawy sytuacji agrarno-demograficznej polskiego rolnictwa wystąpiły jako przeważający element w strukturze absorpcji środków UE jedynie w pojedynczych powiatach, poza najbardziej rozdrobnionym agrarnie obszarem Polski południowo-wschodniej.

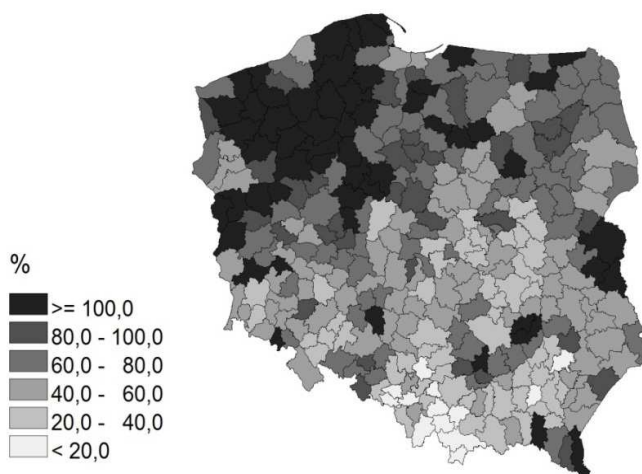
5.2. Poziom wykorzystania środków UE

Łączne ujęcie zrealizowanych wniosków oraz pozyskanych kwot stanowi podstawę określenia ogólnego poziomu wykorzystania środków UE. W tym celu, posługując się danymi z lat 2002–2010 (tab. 1), zaprezentowano przykład dwóch wskaźników informujących o poziomach aktywności i absorpcji gospodarstw rolnych z punktu widzenia wykorzystania funduszy UE.

Wskaźnik aktywności gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania środków UE określono jako udział procentowy liczby wniosków SAPARD, SPO Rolnictwo i PROW (ogółem 873,8 tys.) w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą o powierzchni użytków rolnych powyżej 1 ha (1 448,4 tys. gospodarstw wg PSR 2010, Bank Danych Lokalnych GUS). W analizie pominięto płatności obszarowe, mające podobny charakter wsparcie obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW – w ramach PROW) oraz działania PROW 2007–2013 uruchomione na szerszą skalę dopiero po 2010 r., tj. „Przywracanie potencjału produkcji rolnej”, „Korzystanie z usług doradczych” i „Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności”. Ze względu na trudności analizy przestrzennej nie uwzględniono także działania wspierającego grupy producentów rolnych.

Przeciętna dla kraju wartość tego wskaźnika wynosiła 58,9% i charakteryzowała się dużym zróżnicowaniem przestrzennym – regionalnym – od 26,2% w woj. śląskim do ponad 100% (liczba zrealizowanych wniosków wyższa od liczby gospodarstw) w woj. pomorskim (107,3%) i zachodniopomorskim (100,7%) oraz według powiatów (rys. 8).

Wysokie wskaźniki aktywności gospodarstw w zakresie pozyskiwania środków UE często charakteryzowały tereny o dużym udziale w strukturze analizowanych wniosków dotacji rolno-środowiskowych. Determinanta ta, poprzez możliwość realizacji przez 1 gospodarstwo rolne do trzech schematów rolno-środowiskowych, kształtowała układ przestrzenny 55 powiatów o wysokim, przekraczającym 100% poziomie wskaźnika, w tym najwyraźniej zwarty terytorialnie zespół 36 powiatów w północno-zachodniej części kraju, obejmujący województwa kujawsko-pomorskie, lubuskie, pomorskie, wielkopolskie i zachodniopomorskie (rys. 8).

Rys. 8. Wskaźnik aktywności gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania środków WPR w latach 2002–2010

(wnioski programów operacyjnych w % ogólnej liczby gospodarstw)

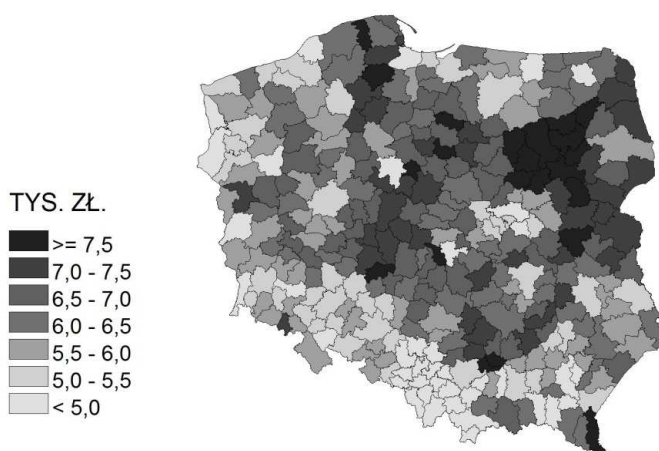
Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR i GUS

Przeprowadzona analiza wykazała, że rozkład terytorialny wskaźnika aktywności gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania środków WPR związany był z oddziaływaniem uwarunkowań historycznych i urbanizacyjnych. Wskazują na to jego wysokie wartości na terenach dawnego zaboru pruskiego o wyższym poziomie kultury rolnej, szczególnie należących do Polski w okresie międzywojennym. Wykazano także podniesione wartości wskaźnika w powiatach najślabiej zurbanizowanych, co wskazuje na pozytywną tendencję do oddziaływania funduszy UE w rolnictwie jako czynnika zmniejszającego dysproporcje terytorialne w rozwoju społeczno-ekonomicznym obszarów wiejskich.

Pomimo dużej popularności wśród rolników programu rolno-środowiskowego, preferującego obszary o niekorzystnych warunkach przyrodniczych, przeprowadzona analiza nie wykazała szczególnie wysokich wartości wskaźnika na takich obszarach. Wskazuje to na postępujące upowszechnienie ekologicznych postaw w rolnictwie, coraz częściej obejmujących tereny o korzystnych warunkach przyrodniczych rolnictwa.

Odmienny układ przestrzenny charakteryzował wskaźnik absorpcji funduszy WPR, informujący o wielkości pozyskanych kwot (dane ARiMR) w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w dobrej kulturze (wg PSR 2010). Jego przeciętna wartość dla Polski wynosiła 6,4 tys. zł – wahała się w układzie województw od 5,2 tys. zł w śląskim do 7,4 tys. zł w świętokrzyskim, a według powiatów od 3,2 tys. zł w łańcuckim (woj. podkarpackie) do 8,6 tys. zł w makowskim (woj. mazowieckie). W przypadku tego wskaźnika różnice w poziomie absorpcji były efektem zarówno struktury produkcji rolniczej i wynikających stąd dysproporcji

w zakresie skali uzupełniających płatności obszarowych, jak i zróżnicowania aktywności gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania środków programów operacyjnych WPR. W tych warunkach niski poziom omawianego wskaźnika (do 5 tys. zł) wystąpił nie tylko w powiatach województw południowych, ale także reprezentowany był w pojedynczych powiatach Polski północnej i zachodniej. Podobnie duże zróżnicowanie terytorialne charakteryzuje powiaty o bardzo wysokim poziomie wskaźnika (powyżej 7,5 tys. zł/1 ha UR – ogółem 22 jednostki w kraju) (rys. 9).

Rys. 9. Fundusze unijnych programów wsparcia rolnictwa w latach 2002–2010 w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w dobrej kulturze wg PSR 2010

Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR i GUS

6. Podsumowanie

Przeprowadzona analiza wykazała, że pozyskiwanie środków UE przez gospodarstwa rolne jest istotnym elementem współczesnych badań przestrzennych rolnictwa, a jego podjęcie wzbogaca stan wiedzy i problematykę badawczą geografii rolnictwa o nowe, oryginalne zagadnienia badawcze. Ma również duże znaczenie aplikacyjne, związane z rozwiązywaniem zadań (postulatów) stawianych przed nauką w celu pokonania barier rozwoju cywilizacyjnego polskiego rolnictwa.

Fakt, że w latach 2002–2010 odnotowano bardzo wysoką sumę płatności (93 mld zł) oraz dużą liczbę zrealizowanych wniosków dotyczących działań programów operacyjnych (875 tys., bez dotacji ONW) – pozwala jednoznacznie

stwierdzić, że fundusze programów unijnych są obecnie podstawowym czynnikiem modernizacji i rozwoju polskiego rolnictwa.

Jednakże pozyskane przez gospodarstwa rolne kwoty oraz liczba zrealizowanych wniosków charakteryzowały się silnym zróżnicowaniem przestrzennym, zarówno w odniesieniu do pojedynczych działań, jak i ich grup, czy ujęcia całościowego. Potwierdziły to liczne przykłady wskaźników aktywności gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania środków UE (udział gospodarstw aplikujących o środki unijne w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych) oraz absorpcji funduszy unijnych przez rolnictwo (wielkość pozyskanych kwot w przeliczeniu na 1 ha UR).

Objęcie gospodarstw rolnych w Polsce instrumentami WPR dało duże możliwości podniesienia poziomu szeregu tych cech wewnętrznych rolnictwa i zmniejszenia dysproporcji przestrzennych między nimi. Jednakże zaprezentowane przykłady wykazały, że oddziaływanie to jest często niewłaściwe – przyczynia się do pogłębienia różnic terytorialnych w rolnictwie. Fakt, że w latach 2002–2010 ok. 70% środków UE zasilających gospodarstwa rolne dotyczyło płatności obszarowych (tab. 1, razem z ONW), pozwala stwierdzić, że taki kierunek transferu funduszy UE nie sprzyjał podniesieniu tempa przemian strukturalnych w rolnictwie polskim.

Powyższe uwagi wskazują, że problem analizy zróżnicowania przestrzennego funduszy UE pozyskiwanych przez gospodarstwa rolne jest istotny pod względem naukowym, a wyniki badań wzbogacają stan wiedzy i problematykę badawczą geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej o nowe, oryginalne zagadnienia badawcze. Mają również istotne znaczenie aplikacyjne, związane z rozwiązywaniem zadań (postulatów) stawianych przed nauką w celu pokonania barier rozwoju cywilizacyjnego polskiej wsi i rolnictwa.

Uwagi te wskazują na potrzebę kontynuacji tak ukierunkowanych badań – wykorzystania wyników analizy dotyczącej lat: 2002–2004 (SAPARD), 2004–2006 (płatności obszarowe, PROW, SPO Rolnictwo) oraz 2007–2013 (płatności obszarowe, PROW) w celu monitoringu i optymalizacji wydatkowania funduszy unijnych, zwłaszcza w odniesieniu do przyszłej perspektywy finansowej UE – lat 2014–2020. Zadanie to jest szczególnie ważne ze względu na postulowaną reformę Wspólnej Polityki Rolnej.

LITERATURA

- Bański J., 2007, *Geografia rolnictwa Polski*, PWE, Warszawa.
- Brzózka M., 2006, *Wizja polskiej wsi i rolnictwa [w:] Polska wieś 2008*, Raport o stanie wsi, FDPA, Warszawa.
- Głębocki B., 2007, *Rolnictwo [w:] Rogacki H. (red.), Geografia społeczno-ekonomiczna Polski*, PWN, Warszawa.

- Kołodziejczak A., Rudnicki R., 2012, *Instrumenty Wspólnej Polityki Rolnej ukierunkowane na poprawę środowiska przyrodniczego a planowanie przestrzenne rolnictwa*, „Acta Scientiarum Polonorum, Administratio Locorum”, 11 (2).
- Kowalczyk S., 2007, *Fundusze Unii Europejskiej w rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich*, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, nr 3, Warszawa.
- Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004–2006*, 2004, Ministerstwo Rozwoju Wsi i Rolnictwa, Warszawa.
- Pocza W., 2008, *Skala korzyści uzyskiwanych przez rolnictwo w wyniku wejścia Polski do UE (analiza uwzględniająca zróżnicowanie regionalne, główne kierunki produkcji rolniczej i główne typy gospodarstw rolnych w pierwszym okresie akcesji – lata 2004–2006)* [w:] *Wpływ integracji z Unią Europejską na polską gospodarkę żywnościową*, Raporty Programu Wieloletniego 2005–2009, nr 90, IERiGŻ PIB, Warszawa.
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013*, 2007, Ministerstwo Rozwoju Wsi i Rolnictwa, Warszawa.
- Racine J.B., Reymond H., 1977, *Analiza ilościowa w geografii*, PWN, Warszawa.
- Rudnicki R., 2007, *Absorpcja funduszy Unii Europejskiej jako nowy przedmiot badań geograficzno-rolniczych* [w:] Kiniorska I., Sala S. (red.), *Nauki geograficzne w badaniach regionalnych*, t. 2, Rola geografii społeczno-ekonomicznej w badaniach regionalnych, Materiały 56 Zjazdu PTG, Kielce.
- Rudnicki R. (red.), 2008, *Przedakcesyjny Program Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich SAPARD – studium przestrzenne*, Biuletyn Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM w Poznaniu, Seria: Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna, nr 2, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Rudnicki R., 2009a, *Renty strukturalne jako czynnik przemian agrarnych i demograficznych w rolnictwie polskim w latach 2004–2006*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Rudnicki R., 2009b, *Zróżnicowanie przestrzenne realizacji celów i priorytetów Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich w Polsce w latach 2004–2006* [w:] Jażewicz I. (red.), *Współczesne problemy przemian strukturalnych przestrzeni geograficznej*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku, Słupsk.
- Rudnicki R., 2010, *Zróżnicowanie przestrzenne wykorzystania funduszy Unii Europejskiej przez gospodarstwa rolne w Polsce w latach 2004–2006*, Seria: Studia i Prace z Geografii i Geologii, nr 17, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Rudnicki R., 2012, *Instrumenty Wspólnej Polityki Rolnej ukierunkowane na różnicowanie działalności gospodarczej w rolnictwie jako czynnik aktywizacji wiejskiego rynku pracy w Polsce w latach 2003–2010* [w:] Kamińska W., Heffner K. (red.), *Wiejskie rynki pracy – zasoby, aktywizacja, nowe struktury*, „Studia KPZK PAN”, t. CXLV, Warszawa.
- Sektorowy Program Operacyjny "Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich"*, 2004, Narodowy Plan Rozwoju na lata 2004–2006, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.

SPATIAL DIFFERENCES IN THE ABSORPTION OF EUROPEAN UNION FUNDS BY POLISH AGRICULTURE AS A RESEARCH AND AN APPLICATION PROBLEM

This article deals with selected problems in an analysis of spatial differences in the use of EU funds in Polish agriculture. Individual assistance measures were taken as examples (Fig. 1. Proportion of accepted applications for sugar payments in the total number of AR & MA-registered agricultural producers; Fig. 2. Decisions granting payments under SOP_Agri for the diversification of agricultural activity as per cent of the total number of farms) to show how their spatial pattern changed over time (Fig. 3. Types of change in the level of absorption of EU means for the diversification of economic activity in agriculture over the years 2002–2004 – SAPARD, 2004–2006 – SOP_Agri, and 2007–2010 – RDP). Examples are also given of research approaches based on the division of EU assistance measures into selected groups (Fig. 4. Proportion of applications for improvement of the competitiveness of agriculture in the total number of applications for EU assistance measures; Fig. 5. Index of the absorption of CAP funds intended to improve the technical equipment of farms; Fig. 6. Proportion of active forms of payment – SOP_Agri and RDP projects, without LFA – in the total amount of Common Agricultural Policy funds obtained). The article also presents a synthetic approach to the EU funds in agriculture: their structure (Fig. 7. Types of activity of agricultural holdings in obtaining EU funds by the proportion of farms applying for funds within in the given group of internal features of agriculture in the total number of applications granted) and general level (Fig. 8. Index of the activity of farms in obtaining CAP funds – applications under operational programmes in % of the total number of farms; Fig. 9. Funds of EU agricultural support programmes per hectare of agricultural land). It is demonstrated that the financial support of farms in Poland is an especially important research and application problem in today's agricultural-geography studies because of the very large sums granted (93 billion zlotys over the years 2002–2010) and wide spatial differences in their allocation.

Dr hab. Roman Rudnicki, prof. UMK
Katedra Gospodarki Przestrzennej i Turyzmu
Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu